

En aquest article presentem una proposta per treballar l'ortografia a partir d'una experiència portada a terme a quart curs de Primària. La proposta es basteix sobre els criteris següents: augmentar la motivació de les classes de llengua destinades a continguts ortogràfics; treballar en grups heterogenis; utilitzar elements i situacions reals per establir els aprenentatges; deduir les regles d'ortografia a partir d'exemples, i partir sempre del so, no de les grafies, entre altres aspectes.

Descobrir l'ortografia

SÍLVIA LLACH CARLES

Universitat de Girona

JÚLIA BALTRONS CLIMENT

Mestra de Primària

Introducció

L'ensenyament i l'aprenentatge de l'ortografia han estat un dels temes més treballats en les metodologies tradicionals. Els enfocaments didàctics actuals, tot i que han introduït molts factors que han convertit l'aprenentatge de llengües en un fet molt més ric i global, no poden deixar de banda el domini que s'ha de tenir de les normes ortogràfiques. Com diu Fargas (1999), aprendre ortografia és conèixer les seves convencions, però també entendre que serveix per a alguna cosa, especialment per comunicar-se. Malgrat els esforços que s'han fet per introduir una manera més motivadora i amable d'aprendre ortografia, molts materials comercials continuen oferint una visió tradicional d'aquest tema: explicar una regla i fer exercicis d'aplicació de la regla.

En què consisteix l'ortografia? Es tracta d'un saber convencional. En una llengua alfabètica com la nostra, hi ha unes normes per escriure bé, les quals comencen per saber relacionar correcta-

ment els sons i les grafies. Al marge de la influència que ha tingut la distinció que va oferir Galí (1928) entre ortografia natural i ortografia arbitrària, i de la discussió posterior que hi ha hagut en l'ajustament d'aquests dos grans tipus d'errors en la visió actual, en aquest treball ens interessa només un aspecte bàsic: la correspondència entre sons i grafies no és biunívoca en tots els casos, i això genera els primers problemes d'ortografia arbitrària o convencional, que són els que tractarem en aquest treball. Seguint Milian, Bigas i Camps (1989), fem notar la diferència que hi ha entre arbitrari i convencional. La relació entre sons i grafies és arbitrària, perquè no hi ha cap relació entre els sons (fonemes) i el símbol gràfic que els representa. Però a partir d'aquí, hi ha molts aspectes d'ortografia que són convencionals, els quals s'han decidit segons uns criteris (etimològics, dialectals...), però que presenten una forta regularitat. Aquests nivells, doncs, són més convencionals que arbitraris. És la descoberta d'aquestes regularitats allò que fonamentarà el treball que presentem.

L'objectiu del projecte és defugir la clàssica visió que tenen els alumnes de l'ortografia. Les activitats que segueixen parteixen de la idea que l'aprenent és el centre del procés i alhora el protagonista. És a dir, que les seves necessitats, motivacions, capacitats i característi-

ques personals ho determinen tot. Per això, una de les premisses imprescindibles és que es tracti d'activitats motivadores, significatives, contextualitzades, capaces de transmetre la relació forma-significat i, alhora, representatives de la vida real.

Principis que orienten la proposta

La proposta que presentem es va dur a terme al CEIP Pere Torrent de Lloret de Mar durant el curs 2009-2010. Les sessions sobre continguts d'ortografia estaven destinades a una classe de quart de Primària en el marc d'un projecte de pràcticum de la UdG, anomenat "Descoberta de l'ortografia". Es van preparar totes les sessions i materials docents a partir d'un seguit de nou premisses, les quals presentem tot seguit.

1. Augmentar la motivació de les classes de llengua destinades a continguts ortogràfics.

Aquest era un dels principals objectius que centraven la proposta. Era necessari que els alumnes estiguessin motivats i comencessin la jornada escolar amb ganes. Per aquest motiu es va elaborar un calendari enigmàtic que va servir per introduir totes les sessions de llengua. Vam considerar que el món de l'enigmàtica és un món que captiva els alumnes fàcilment i, per tant, era una bona manera de començar el dia. Així, es presentava cada dia un enigma diferent relacionat

amb la llengua en general i l'ortografia en particular. Cada dia llegia l'enigma un nen o una nena diferent i buscaven la solució entre tots.

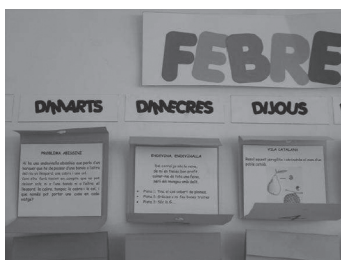
2. Treballar en grups heterogenis.

Totes les activitats es van dur a terme en grups heterogenis, perquè la dinàmica grupal era adequada per assolir l'aprenentatge que es va proposar, que era la descoberta de normes ortogràfiques. Tot i que es tractava d'unes activitats dirigides, era necessària la col·laboració del grup, perquè molts dels alumnes mostraven poca iniciativa individual. El treball en grup compensava aquesta mancança, alhora que fomentava la discussió i reflexió conjunta.

3. Utilitzar elements i situacions reals per establir els aprenentatges en un context real i significatiu.

A tall d'exemple, comentarem com es va abordar la descoberta de la erra simple i la erra doble. Es van presentar als alumnes dos cartells, un d'una carnisseria i un altre d'una ferreteria. Així, doncs, per descobrir la norma en qüestió vam presentar una situació per despertar l'interès dels alumnes:

"Durant les vacances de Nadal, un dia vaig anar a la carnisseria a comprar carn. Quan vaig sortir, em va cridar l'atenció el cartell de la botiga, que era ple de colors i de llumetes. Em vaig fixar que hi havia escrit amb lletres ben grans la paraula CARNISSERIA. Després, em vaig acostar a la ferreteria del costat a comprar una bombeta. Abans d'entrar, però, també em vaig fixar en el seu magnífic cartell: FERRETERIA, escrit amb lletres de relleu que convidaven a entrar-hi. Finalment, quan ja ho vaig tenir tot comprat, me'n vaig anar cap a casa pensant en aquell parell de cartells. Hi havia dos sons que eren pràcticament iguals, però s'escriu de manera diferent..."

► El calendari enigmàtic

4. Deducir les regles d'ortografia a partir d'exemples. En cap cas el mestre explica cap regla ortogràfica.

Aquest és un dels aspectes centrals de la proposta. L'establiment de les regles d'ortografia convencional era el resultat de les pràctiques i de la reflexió de cada grup a partir d'uns materials administrats per la mestra. Se seguia un mètode inductiu, en el sentit de donar exemples preparats i payoutats per establir les regularitats de cada regla que es treballava. A continuació exposem els passos que es van seguir per establir les grafies del so [ʃ].

Taula 1. Establiment de les grafies del so [ʃ]

<i>xemeneia bruixa panxa peix xocolata caixa clenxa calaix.</i>
Quin so comparteixen?
Quines lletres s'utilitzen per representar aquest so? <i>(Un cop ja han descobert que hi ha dues maneres de representar el so, es formula la pregunta següent).</i>
Com podem saber si hem d'escriure x o ix? <i>(En aquest punt hauran d'agrupar els exemples per parelles i establir els quatre contextos a partir d'una terminologia amb la qual se sentin còmodes: principi de paraula, al mig de la paraula...).</i>

5. Partir sempre del so, no de les grafies.

De les dues opcions possibles (grafema>fonema i fonema>grafema), n'hem escollit la segona. En l'Educació Primària, ja s'han superat les limitacions de percepció i reconeixement dels fonemes que recomanarien l'itinerari grafema>fonema). Per tant, es pot triar seguir un itinerari semblant al que

es fa en la lectura (grafema>fonema) o bé al que es fa en l'escriptura (fonema>grafema) (Defior, 1996). Vam escollir l'itinerari fonema>grafema per diverses raons, una de les quals és que el coneixement dels sons forma part dels aprenentatges actius que es fan en l'Educació Infantil, però que es van abandonant en l'Educació Primària per la gran atenció que es presta al codi escrit. Defensem que el coneixement del so com a base per a l'ortografia és adequat perquè planteja un itinerari homogeni (so>grafies>contextos) i perquè l'únic problema que hi pot haver és que un so estigui representat per grafemes diferents (diferents de la casuística més variada que es dóna si es parteix de les lletres). Per exemple, per establir sons i grafies en el cas de les ròtiques, vam començar per diferenciar els dos fonemes corresponents (fonema vibrant [r] i fonema batec [r̥]). En el cas dels sons sibilants alveolars, es van distingir primer els dos fonemes (fonema sonor [z] i fonema sord [s]) i després es van relacionar amb les grafies corresponents.

6. Utilitzar paraules model per fixar les relacions so-grafia.

Es tracta del pas que segueixen els punts 4 i 5. Un cop els aprenents coneixen bé els sons i han descobert les grafies que s'hi relacionen, és important fixar aquest aprenentatge d'alguna manera. Hem optat per les paraules *model*. Es tracta de recordar una paraula per a cada context necessari.

En el cas dels exemples del punt quatre, calia escollir quatre paraules model: una per al començament de paraula, una per al final de paraula, i dues al mig de paraula (una entre vocals i una després de consonant). Cada grup presentava unes paraules model i es feia una votació a la classe per establir-les. En el cas del so [ʃ], les paraules escollides van ser:

xocolata (inici), *peix* (final), *bruixa* (entre vocals) i *panxa* al mig de paraula, després de consonant).

Les paraules model escollides són un referent per a l'aprenent en totes les pràctiques de lectura i escriptura. Se li recomana que quan tingui un dubte, acudeixi "mentalment" a la seva paraula model per resoldre'l. A l'aula de quart, les paraules model es van recollir en forma de murals.

► Murals per a les paraules model de les grafies corresponents a [s] i [z]

7. Utilitzar la detecció i correcció d'errors.

Durant el projecte es va utilitzar sovint la correcció d'errors per entrenar de forma visual els aprenents. Les activitats estaven molt pautades a fi de no generar la correcció de més errors del compte. L'estratègia de correcció d'errors és molt poc utilitzada en els materials comercials i especialment en els llibres de text. A part de l'entrenament visual, hem observat que es tracta d'una estratègia que augmenta la motivació dels estudiants, els quals, en certa manera, exerceixen de detectius per descobrir allò que no segueix la norma. En els tests d'avaluació, els alumnes van expressar explícitament que preferien activitats d'aquest tipus més que no pas les habituals d'omplir espais en blanc. En la proposta, s'hi van fer servir tres tipus d'activitats.

Taula 2. Activitats de correcció d'errors

1. Corregir paraules que contenen totes un error:				
<i>llus de Blanes sereals de xocolata</i>				
2. Detectar les combinacions impossibles (n'hi ha amb errors i sense errors):				
<i>sa ca</i>	<i>ça</i>	<i>assa</i>	<i>asa</i>	<i>za</i>
<i>se ce</i>	<i>çe</i>	<i>asse</i>	<i>ase</i>	<i>ze</i>
<i>si ci</i>	<i>çi</i>	<i>assi</i>	<i>asi</i>	<i>zi</i>
<i>so co</i>	<i>ço</i>	<i>asso</i>	<i>aso</i>	<i>zo</i>
<i>su cu</i>	<i>çu</i>	<i>assu</i>	<i>asu</i>	<i>zu</i>
3. Localitzar una paraula correcta de cada grup:				
<i>cansó cançó cançó</i>				
<i>corpresa çorpresa sorpresa</i>				
<i>gera guerra jera</i>				
<i>gitarra guitarra jitarra</i>				

8. Utilitzar pseudoparaules.

Si bé és cert que la major part de les activitats del projecte buscaven una relació amb la vida real, amb situacions reals i contextualitzades, amb l'objectiu de dur a terme pràctiques significatives, també s'han utilitzat algunes activitats que no han seguit aquesta línia. Es tracta de l'ús de pseudoparaules, que són paraules inexistents però que respecten les regles de formació de paraules del català. El fet d'utilitzar pseudoparaules es basa en dos motius: el primer és que es converteix en un joc divertit per als aprenents, que solen reaccionar sorpresos davant de noves estructures lingüístiques; i el segon i més important, és que ens dona molta informació sobre la capacitat metalingüística de l'aprenent, perquè no pot utilitzar en absolut el

suport del sentit, de la semàntica, del coneixement de món, i es troba amb formes lingüístiques pures. Les activitats que es van dur a terme van ser bàsicament dictats de pseudoparaules i creació de pseudoparaules en contextos determinats.

Taula 3. Activitats de pseudoparaules.

1. Dictat (per al so [ʃ]): <i>xaramons, fuixa, tunaix, pixedt...</i>
2. Creació de pseudoparaules (per al so [r]): Inventa't pseudoparaules per al so [r] en els següents contextos:
inici de paraula: <i>rufet, ribagu</i>
final de paraula: <i>magor, tular</i>
entre vocals: <i>arriqueta, jarrinem</i>
entre consonant i vocal: <i>farma, mirsa</i>

9. Utilitzar jocs.

Des del moment inicial vam considerar escaient incloure una metodologia lúdica. És evident que a tothom li agrada jugar i, per tant, pensàvem que els alumnes respondrien molt bé davant d'aquesta dinàmica. Exposem dos dels jocs que vam utilitzar. El primer és el *zig-zag*, un joc ideat amb els objectius de distingir els sons corresponents a la essa sorda i a la essa sonora, i alhora conèixer les grafies que representen el so de la essa sonora. El joc consisteix en una mena de joc de l'oca en el qual els alumnes avancen dues caselles, si cauen en una imatge que conté essa sorda, o tres si ho fan en una que conté essa sonora. Per tant, ells mateixos han de descobrir si la paraula en qüestió conté un so o un altre i al mateix temps, anotar-la en una graella preparada per a l'ocasió.

▼
Tauler del zig-zag

Cartell amb les instruccions del zig-zag

0	El zero avançar no et deixarà
	La metzina et farà tornar a començar
	La serp sense tirar un cop et deixarà
	De vestit a vestit i tiro perquè jo ho dic
S, SS, Ç, Ç	Les paraules amb essa sorda dues caselles et faran avançar
S, Z	Les paraules amb essa sonora tres caselles et faran avançar

El segon joc és la *Subhasta* (Cassany, Luna, Sanz; 1993), el qual va servir de cloenda del projecte i va contribuir a recordar les normes ortogràfiques que s'havien treballat, i també a reflexionar sobre la llengua i les normes de l'ús lingüístic. Per jugar-hi, cal fer una llista d'unes quinze paraules (correctes i incorrectes) que contenen les grafies i els sons que s'han treballat. Els alumnes fan grups i tenen una quantitat de "dinners" per adquirir les paraules que es pensen que són correctes a mesura que es van subhastant.

És una activitat senzilla en la qual els alumnes participen activament en converses de grup i s'expressen oralment

a l'hora d'exposar les seves idees. Es tracta d'una activitat de cloenda molt completa que ens permet veure quins estudiants han assolit els continguts ortogràfics que s'han treballat d'acord amb la compra i la reflexió posterior. En les graelles d'avaluació que van omplir al final del projecte, van destacar la sensació d'haver "après jugar" o també "d'haver après d'una altra manera", que era un dels grans objectius del projecte.

Referències

CASSANY, D.; LUNA, M.; SANZ, G. (1993). *Ensenyar llengua*. Barcelona: Graó.

DEFIOR, S. (1996). *Las dificultades de aprendizaje: un enfoque cognitivo: Lectura, escritura, matemáticas*. Màlaga: Aljibe.

FARGAS, A. (1999). "Ortografia: norma i ús", a Vilà, M.; Fargas, A. (coord.) *Normativa i ús de la llengua*. Barcelona: Graó, p. 85-91.

GALÍ, A. (1928). *L'ensenyament de l'ortografia als infants*. Barcelona: Barcino.

MILIAN, M.; BIGAS, M.; CAMPS, A. (1989). *L'ensenyament de l'ortografia*.

FES UN PAS FERM PER
A INTERVENIR EN
LES DIFICULTATS DE
L'APRENTATGE:
FORMA'T PER A
COMBATRE EL
FRACÀS ESCOLAR.

MÀSTER UNIVERSITARI DE DIFICULTATS DE L'APRENTATGE I TRASTORNS DEL LLENGUATGE

Un dels reptes de l'educació és el de lluitar contra els alts índexs de fracàs escolar. Una de les principals causes d'aquest fracàs són les dificultats i trastorns a l'hora d'aprendre. Aquest màster s'adreça a mestres, pedagogs, psicòlegs, educadors socials... per tal de dotar-los de les eines d'avaluació i intervenció per a combatre'ls.

Triar els màsters universitaris de la UOC, els màsters de les ments obertes.

ALTRES CURSOS VINCULATS:

- GRAU DE PSICOLOGIA
- GRAU D'EDUCACIÓ SOCIAL
- MÀSTER UNIVERSITARI DE PSICOLOGIA, SALUT I QUALITAT DE VIDA (SALUT I TIC)
- MÀSTER UNIVERSITARI DE NUTRICIÓ I SALUT
- MÀSTER UNIVERSITARI D'EDUCACIÓ I TIC (*e-learning*)

Accés obert!

Consulta tots els programes dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació a www.uoc.edu

UOC PLUGGED
Encara no coneixes el primer repte
ciutadà d'ides obertes a tothom?
mentsobertes.uoc.edu/plug

UOC
La primera universitat
a la xarxa